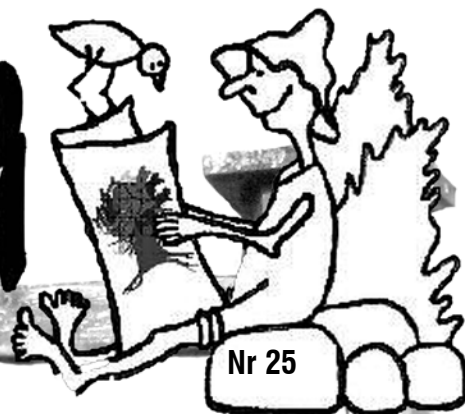

Mai 2009

Kassarimaa

Konkursil "Hiiu tikand käsitöös ja rõivamoes" peeti kolme eripreemia vääriliseks mantlile vildi ja lõngadega tikitud Kassari kabel, mis valmis Maarja Unduski, Linda Tiku, Heli Tuisu, Ene Järvelahe, Laivi Kirsi, Evi Sadula, Tiina Seliranna ja Merike Niimanni käe all.

Tegevuskava

Tegevuskava on heaks kiidetud Kassari saare rahva poolt 13. oktoobril 2008

Aeg	Tegevus, invest. objekt	Valdkond	Summa	Vastutaja	Allikad
2008-2015	Seltsimaja renoveerimine	turism, haridus, sport, vaba aeg, infrastruktuur	2 500 000	Kassari Haridusselts	Projektipõhine PRIA, KOV LEADER
2008-2015	Piirkonna tuntuse suurendamine ja ühtsuse kujundamine	turism, vaba aeg, haridus, elukeskkond	1 000 000	Kassari Haridusselts, Orjaku Külaselts, Kassari Külavanemate Kogu	Projektipõhine, vabatahtlik töö, LEADER
2009-2013	Keskkonnasäästliku eluviisi juurutamine	Turism, keskkonnakaitse, sport, vaba aeg, isfrastruktuur, põllumajandus, elukeskkond	500 000	Kassari Haridusselts	Projektipõhine KIK, LEADER, PRIA
2009-2010	Ratsamaneez	turism, sport, vaba aeg, infrastruktuur	1 500 000	Kassari Ratsamatkad	Projektipõhine LEADER
2008-2015	Kogukonnale teenuste väljaarendamine	turism, haridus, vaba aeg, infrastruktuur, elukeskkond	900 000	Kassari Haridusselts, Käina vald	Projektipõhine LEADER
2009-2013	Moosiköök – uuringud, projekteerimine	turism, haridus, põllumajandus, infrastruktuur	1 000 000	Kassari Haridusselts	Projektipõhine LEADER, KIK, PRIA
2009-2014	Lautrikohtade taastamine ja loomine	turism, kalandus, infrastruktuur, elukeskkond	1 360 000	Kohalikud kalurid Ettevõtjad maaomanikud	Projektipõhine KIK, PRIA, LEADER
2009-2015	Teede tolmuwabaks muutmine	turism, infrastruktuur, elukeskkond	2 000 000	Teede – ja Sideministeerium, Käina vald	Riik
2008-2015	Orjaku sadama arendamine	turism, infrastruktuur, vaba aeg, sport, elukeskkond	28 800 000	Käina vald, Orjaku Külaselts, Orjaku Jahtklubi	Projektipõhine LEADER
2009-2012	Spordiväljak seltsimaja juurde	turism, sport, vaba aeg, elukeskkond	450 000.-	Kassari Haridusselts, Kassari Ratsamatkad	Projektipõhine Vabatahtlik töö
2009-2012	Spordiväljak Kassari mõisa	turism, sport, vaba aeg, elukeskkond	450 000	Kassari Haridusselts, Käina vald	Projektipõhine

2008-2015	Kassari mõisa veski renoveerimine, arendamine	turism, keskkonnakaitse, infrastruktuur	600 000	omanik	Projektipõhine Muinsuskaitseamet, LEADER omanik
2010-2012	Vaatlustorn Ristitee talu matkarajale	turism, keskkonnakaitse, sport, vaba aeg, infrastruktuur	75 000	Ristitee talu	Projektipõhine
2008-2015	Sääretirbi puhkemajanduse korraldamine	turism, keskkonnakaitse, sport, vaba aeg, infrastruktuur, elukeskkond	1 550 000	Käina vald, maaomanikud	Projektipõhine KIK, PRIA, LEADER
2013- 2015	Moosiköögi ehitus	turism, haridus, põllumajandus, infrastruktuur	1 500 000	Kassari Haridusselts	Projektipõhine PRIA, LEADER
2009-2015	Veehaare, kanalisatsioon - ehitus	kõik valdkonnad	17 800 000	Käina vald	Projektipõhine KIK, PRIA, ÜF
2009-2015	Kohaturunduse arendamine.	keskkonnakaitse, turism, põllumajandus, infrastruktuur	2 100 000	Kassari Haridusselts, Käina vald, Orjaku Külaselts, Kassari Külavanemate Kogu	Projektipõhine KIK, LEADER, PRIA
2009-2015	Piibunina puhkemajanduse korraldamine	elukeskkond turism, keskkonnakaitse, sport, vaba aeg, infrastruktuur, elukeskkond	1 550 000	Käina vald, maaomanikud	Projektipõhine KIK, PRIA, LEADER
2009-2012	Spordiväljak Orjaku juurde	turism, sport, vaba aeg, elukeskkond	450 000	Orjaku Külaselts	Projektipõhine Vabatahtlik töö
2008- 2015	Orjaku sadama väikelaevade hoiu- ja hooldakeskus	turism, infrastruktuur, vaba aeg, ettevõtlus	5 000 000	Käina vald, ettevõtjad	Projektipõhine
2010-2015	Kassari – Otsa sadama arendamine	turism, vaba aeg, infrastruktuur, elukeskkond	2 000 000	Kalurid, omanikud, Käina vald	Projektipõhine omanikud
2008-2012	Orjaku muuli matkaraja arendamine	turism, vaba aeg, keskkonnakaitse	500 000	Orjaku Külaselts	Projektipõhine PRIA
2008-2012	Kassari leivakoda	turism, põllumajandus, elukeskkond	2 000 000	Ettevõtjad	Projektipõhine PRIA, LEADER
2009-2015	Kassari kabeli restaureerimine, kabeliaia korrastamine	elukeskkond	3 500 000	Käina vald Muinsuskaitseamet	Projektipõhine Muinsuskaitseamet Vabatahtlik töö
2009-2015	Orjaku sadama kalurite kai väljaehitamine	turism, elukeskkond	2 000 000	Kalurid	Projektipõhine LEADER
2009-2015	Pukktuulikute ehitamine ja taastamine	turism	500 000	Omanikud	Projektipõhine omanikud
2009-2014	AIP, WiFi, ADSL leviku toetamine	infrastruktuur, turism, elukeskkond	185 000	Käina vald	Projektipõhine

2009-2011	Orjaku linnuvaatlustorni arendamine	turism, keskkonnakaitse, vaba aeg	650 000	Käina vald	Projektipõhine KIK, LEADER
2008-2015	Maastiku-hoolduskava elluviimine	keskkonnakaitse, turism, vaba aeg, elukeskkond	350 000	Keskonnateenistus, Käina vald, maaomanikud	Projektipõhine KIK, PRIA Vabatahtlik töö
2008-2015	Kassari saare ajaloo – ja kultuuripärandi uurimine, jäädvustamine	vaba aeg, haridus, turism,	500 000	Kassari Haridusselts, Kassari Külavanemate Kogu, Orjaku Külaselts	Projektipõhine Vabatahtlik töö
2009-2015	Laste – ja nooroolaagrite korraldamine ja noortele vaba-aja võimaluste pakkumine	elukeskkond, haridus, vaba aeg, keskkonnakaitse	500 000	Kassari Haridusselts	Projektipõhine LEADER, KIK,

Noorusaastad 1923-1943

Algus eelmises lehes

Elmar Hollmann

Kalurite käest sai vanemaid õngi, mille liin süvameres kasutamiseks liiga hapraks muutunud või kast lootusetult sassi läinud mida kulusid ei viitsinud lahti harutada. Tegime Kalda Aaseriga neist endale kumbki sadakond õnge ja käisime kalal.

Aleksander Kärneril (Toominga Aleks) oli sumbi peale minekuks kasutada väike tõmbi otsaga julla, mille kandevõime umbes 150-200 kg, sellega käisime Aleksi loal õngepüügil.

Kaugele minna ei saanud ja selleks polnud vajadustki, sest sadama akvatooriumis oli kala piisavalt. Ühel hommikul saime angerjate eest kumbki üle 8 krooni. Ahvenad viisime koju, neid sumbi peal ei ostenud.

Sel ajal soetasin endale esimesed poeriidest pikad püksid, seni käisin põlvpükstega.

Kutselisi kalureid oli Kassaris vähe. Mootorpaadi soetamine oli kallis lõbu, aga ilma selleta polnud midagi teha. Püügil kasutati söödaks räimi, mida Kassari rannas mainimisväärselt ei esinenud. Räimi osteti Muhu kaluritelt. Õngi pandi püügile kastide viisi, mootorpaadita oli see võimatu. Sõu- või purjepaati võis hobi korras kasutada paari kasti õngedega merel käimiseks. Mõni üksik talumees omas ääremõrdu enda tarbeks kala püügil.

Peamine püügivahend oli õng ja võrk. Võrgud olid puuvillasest niidist, kaprooni sel ajal ei tuntud. Võrreldes nüüdisajaga olid need

püügivahendid primitiivsad. Kuna kalapüügiga tegeles väike osa elanikkonnast, siis jagus kala igal aastal ajal. Talvel teostati undadega- ja võrkudega jääalust püüki.

Minu isal ja Kalda Priidul oli kahe peale purjepaat, millega käidi Muhust räimi toomas.

Külamehed, kes kala soovisid, andsid kotid kaasa märkides lipikule omaniku nime ja soovitava kala koguse. Sõit Muhusse kestis soodsa tuule puhul kuni 3 tundi. Mootorpaadid katsid vahemaa 2 ja poole tunniga või alla selle. Õhtul sõideti Muhusse Seanina lähedal paiknevasse Antsu sadamasse. Ööbiti Antsul Saabas Ivani ja Valentini juures, neilt osteti hommikul kala vastavalt eeltellimustele 500-800kg. Muhulaste kalamõõt oli tsingitud plekist nõu, mille mahutavus oli 8 kg, seda nad nimetasid dekaaks. Dekka maksis umbes 15-25 senti. Ega see mingi teenistus ei olnud, vast nii palju, et oma kala tuli tasuta kätte.

Vanemaks saades käisin mitmel korral Muhus kaasas tutvudes kohalike kaluritega.

Õngepüügil kasutamiseks oli see paat pisut suur. Purje abil sai õnged merde lasta, kuid väljavõtmisel tuli aerudega töö teha. Et kergem oleks, võtsime Toominga Aleksi kampa oma õnge kastiga, sel juhul sai kahekesi sõuda. Oli vist 1939.a. kevad kui meil õnnestus Orjaku sadamast osta purjekas „Hiiutaat” maha kandmisele määratud päästepaat. Sest peale muutus kalal käik füüsiliselt kergemaks. Paadi võis pidada rannas suvalises kohas. Võõrasse paati kee-

gi ei läinud. Paadid peeti ranna lähedal ankrus või tõmmati otsapidi randa, ei mingit lukustamist.

Kalapüük oli meeldiv hobi ja tasuraha teenimiseks, võimalus vaba aja sisustamiseks.

Aastate lisandudes, tuli jõudumööda kaasa lüüa talutöodes: peenarde rohimine, põllu äestamine, rullimine, heina kaarutamine, loovõtmine, sügisel kartuli kookimine. Hiljem lisandus heina niitmine, põllukünd ja mitmesugused muud tööd.

Meie viieliikmeline pere oli majanduslikult küla keskmisel tasemel. Paljulapselistel peredel oli suuri riskusi tulud-kulud tasakaalus hoida. Kalda Priidu ja Liisa pidid 15 ha taluga toitma 9 liikmelist peret, maksma riigimakse ja laenuosakuid. Ega asjata käidud Muhust räimi vedamas, kuigi tulu sellest minimaalne. Tol ajal ei olnud vaja mingeid litsentse ega äriregistrisse kandmist. Äriga võis tegeleda igaüks, kellel eeldusi ja tahtmist. Riik ei olnud nii rikas, et pidada ametis tuhandeid tarbetuid ametnikke ja reglementeerida kõiki samme nagu see toimub tänapäeval. Kogu Hiiumaa omavalitsuste ametnikkond ei küündinud praeguse valla koosseisudeni. Minu isa oli paar aastat abivallavanem, see oli auamet. Vallas olid alalised palgalised vaid sekretär ja koristajakäskjalg. Vallavanemal olid paar korda nädalas vastuvõtu tunnid, mille eest sai tasutud.

Asunikke kummitas pidevalt rahanappus, iga teenimise võimalus tuli ära kasutada. Heinatöö suuremates taludes, puude ja heina vedu

popsi naistele. Talvel Kärner Jüri ja Steinbergi Johannese poolt kokkuostetud kauba vedu Haapsallu, kust tagasisõidul õnnestus mõni Hiiumaale sõitja ülemere tuua.

Kalda Priidu käis paar suve Järvamaal sulaseks, oma talu töö oli naise ja vanemate laste hooleks jätud. Priidu rääkis kord sellise loo: heinaajal läks vikati luisk pooleks, aga uue ostuks raha ei olnud. Siis ta meisterdas luisule puidust pikenduse nii sai jälle vikati luisata. Selleaegsest olmest veel sedagi, et elektrit ei olnud, kasutati petrooleumilampe, õhtuti talitati loomi laudas laternatule valgusel.

Külas oli 2-3 raadiot ja samapalju jalgrattaid, ei ühtegi telefoni. Jalgratas ja raadio olid peaaegu ühes hinnas 140-180 krooni. Seeoli väga suur raha, mida riigimaksude kõrvalt ei suudetud kokku koguda.

Olin 13 aastane, kui õppisin tädi naisterahva rattaga sõitma. 1938. a ostis isa Tallinnast täikalt (vanakraami turg) pruugitud jalgratta 50 krooni eest.

Kodune mööbel oli enamuses küla tislari valmistatud või Tallinnast komisjoni kauplusest ostetud. Odavalt sai mööblit sakslaste Eestist lahkumise ajal 1939-1940. a.

Põhitoidus oli kodus küpsetatud leib, kartul, soolasilk, hapukurk, piim, või, sealiha.

Kevadel soolati 50-75 kg räimi tünni, sügisel tehti sama seaga, saades 100-120 kg liha, millest osa suitsutati. See oli asendamatu leivakõrvane suvel metsas heina tööl.

Köögilviljadest kasvatati kurki, kapsast, kaalikat, porgandit, sibulat, söögipeeti.

Poekaubaks oli sool, suhkur, petrooleum, tuletikud, majapidamistarbed, mõningad riidesemed. Talvel käidi üle mere Saaremaalt pörssaid ostmas, sealt sai ühtlasi häid sepa vikateid.

Kolmekümnendate aastate lõpu poole koos jõukuse kasvuga, soetati hobuniidukeid, viljalõikusmasinaid, külvikuid. Vähenes käsitsi töö ja kiirenes koristustööde läbiviimine. Pärna maadel nisu hästi ei kasvanud, seda külvati vähe. Saia sai küpsetatud tavaliselt vaid pühade puhul. Rohkem tehti

kroovjahu sepikut. Rukis kasvas väga hästi, jahvatati püüli ja küpsetati peenleiba. Linnasaia osteti siis, kui käidi Haapsalus või Tallinnas ja Käina laada päevadel. Nisu püüli käidi talvel Saaremaal Leisis või Saiklas jahvatamas, seal sai ka mannat teha. Püül kulus enamasti sousti- ja koogijahuks.

Üks seik Saiklast: Martin Kuru meie naabrist oli tuntud nalja- ja vembumees. Olles viimase nisu koti veski kolusse tühjendanud, küsinud järke ootav saarlasest vanamutt: „On sul viimased vahel?” Martin heitnud pilgu eidele ja mui gamisi vastanud: „Kuigi ma olen kehva väljanägemisega, pole mul sellepärast veel viimased vahel.” Rahvas ümberringi itsitas naerda. Martin oli hea näitleja osales Kassari Haridusseltsi näiteringi tegevuses.

Kassari Algkool andis õpilastele küllaltki head teadmised. Õpetaja Loomets ei piirdunud ainult 6-klassilise kursuse ainete edastamisega. Viimase õppeaasta teisel poolel kasutati gümnaasiumi õppematerjale. Ta oli matemaatikas hästi tugevate teadmistega, tutvustades meid kõrgema matemaatika alustega. Lahendasime päris raskeid algebra ülesandeid. Hariduse jätkamisel oli see suureks plussiks. Head teadmised saime ka geograafias. Maailma riigid ja nende pealinnade nimed olid pähe õpitud. Kontuurkaardil võis suvalise riigi ja selle pealinna asukoha raskusteta ära näidata.

Kooliga seoses veel mõningad seigad.

Talvel ehtasime lumepallidest kindlusi, kus sai vastastikku ägedaid lahinguid peetud.

Ekskursioone korraldati vähe, kuid mul on meeles, et kord käisime Rebasselja algkoolis kus pidasime võrkpalli võistluse sealsete õpilastega, kes võitis, ei mäleta.

Puulaiu sadamast sai käidud paadiga Hanikatsi ja Saarnaki laiul. Kohalikud elanikud tegid kosklatele puude otsa puurid, kust osa mune korjati enda tarbeks.

Hanikatsis poisid rüüstasid neid puure, tõid sealt mune ja peitsid paadi pöranda alla. Kohalikud ela-

nikud nägid seda ja sellest tuli suur pahandus. Saarnakil enam poisse maale ei lubatud. Õpetajad püüdsid jälile jõuda, kes oli organisator ja mis toimus. Meie vaikisime.

Järgmisel päeval jäeti meid peale tunde koolimajja, kuid vaikisime ikkagi. Kord jäeti meid kogu klassiga peale tunde, kuid põhjust ei mäleta enam.

Üks pahategu on veel meeles, mille eest kodus sai „triibulised” ja koolis peale tunde jäetud. Nimelt koos Leopold Kerseniga peksime ühe elaniketa maja akna klaasid katki. Vanematel tuli kahju heastada. Seda maja enam Kassaris ei ole.

1937. a maikuu lõpetasin algkooli kursuse. Minuga koos lõpetasid Aino Erik, Magda Nittim, Elna Kääramees, Hilda Elmi, Elvi Steinberg, Einar Kuru, Andi Krumholts ja Edgar Kärner.

Mul on säilinud kooli lõpu puhul tehtud foto, millel on ka õpetajad Medri ja Loomets. Pildilt puudub Kärner, kes nähtavasti ei olnud sel päeval koolis.

Masendav tõdeda, peale minu on kõik manalas, paljud juba aastakümneid.

Keskooli siirdumise välistas majanduslik olukord. Minuga koos lõpetanutest vaid Elvi Steinberg läks edasi õppima Kärda Keskooli. Magda Nittim läks õppima mingit kodumajanduslikku eriala.

Minul avanes sügisel rahateenimise võimalus. Rudolf Kersenil rehepeksu masinaga töötas tema vend Leopold (Tiigi Leo). Leo tasku aga pikapeale suur osa teenitud rahast jäigi.

Rudolf otsustas Leo töölt vabastada ja kauples masinistina tööle Eduard Anvelti. Rahvasuus lihtsalt Kaubi Eedi. Eedi oli aga selline tegelane, kes üle paari päeva pole koolis käinud. Raha tundis ja vist kellast jagas ka midagi, sest seda ta kandis, kuid lugemine, kirjutamine, arvutamine oli talle tundmatu maa. Sellest tingituna pidi masina juures töötama kaks inimest.

1936. a sügisel oli Eedil abimeheks Endel Kärner, kes lõpetas kooli kevadel. Vilja masinamise lõppedes kolis Kärner Tal-

linna, asudes tööle maalriõpilase-
na Rudolf Kerseni remonttöödega
tegelevasse firmasse, kus pidevalt
töötas mitu meest Kassarist.

1 937. a sügisel sai minust
Eedile abiline. Töö oli lihtne
ja poisikesele kohane. Fik-
seerida masindamise algus ja lõpp,
arvestada tööks kulunud aeg, kir-
jutada vormikohane kviitung ja
kasseerida raha. Mõnikord võimal-
dati ka hilisemat tasumist. Harju-
da tuli hommikul vara tõusmisega
ja õhtul hilja magama heitmisega.
Tihti tehti tööd õhtuti latern tule
valgel, kuni vili sai masindatud.
Töö kestis enam kui kaks kuud puh-
kepäevadeta.

Suure vihma korral tuli vahe sis-
se, väike sadu tööd ei takistanud.
Vili oli kuuri all, masin samuti.
Mootori veorihma kohta sätiti pre-
sent varjuks, sest sajuga muutub
rihm libedaks ega püsi veoseibi
peal.

Kassarist töötades sai ööseks koju,
väljas olles ööbisime seal, kuhu
masin ööseks jäi.

Meil oli oma kindel klientuur
välja kujunenud, küla piirid ei
mänginud rolli.

Väljaspool Kassarit oli meie tee-
nindada Vaemla mõis, Rehe, Kogri,
Villemi, Niidi alune küla, küla kust
elanikud asustati ümber Noaroot-
si ja küla põllud läksid vene sõja-
väe lennuvälja alla, kahjuks nime
ei mäleta. Meie palk sõltus töötun-
didest. Teenisin 50-60 krooni kuus
+ igast tulust söögikord. Reeglina
tuli igas talus 2 korda käia. Talivil-
ja masindamine, hiljem sama ring
suvivilja puhul. Töö toimus talgu-
te korras 17-18 inimest ühest talust
teise. Ei olnud tähtis, kas tööks ku-
lus 2 tundi või 5, süüa sai ikkagi töö
lõppedes. Toit oli igas peres pea-
aegu üks ja sama. Kartul, soust,
värske keedetud ahven, hapukurk,
piimasupp (riis, makaron) sai, tee
või kohv.

Masinistidele pudel viina, mille
peremehega ära jõid (0,75 l riigiva-
nem). Mõnes talus oli õlut pruuli-
tud. Kui päeva jooksul kolmes ta-
lus vilja masindati, siis õhtuks oli
Eedi „laileht”. Töötasin masina juu-
res 2 aastat, siis loobusin, kuna
kogu töö hakkas minu peale lange-
ma. Purjus peaga Eedi mõnikord ei

tulnudki töö juurde või kui tuli, siis
külamehed kamandasid ta masina
juurest eemale, et kuhugi vahele ei
kukuks.

Olin aja jooksul kõik mis vaja, ära
õppinud, võisin iseseisvalt tööta-
da, kuid ega minu palk sellest ei
suurenenud. Vaemla kandis tööta-
des Eedi kamandas mind Käinast
viina tooma. Andis raha ja jalgrat-
ta ning käskis endale „riigivane-
ma” ja paberosse tuua, lisades, et
omale võid „asuniku” (0,25 l) võt-
ta. Tavaliselt piirdusin kommide-
ga, kuid hakkas suitsupakk tasku
siginema loomulikult väljaspool
Kassarit viibides. Olles Vaemla
mõisas, kus oli palju vilja töö kes-
tis kaks päeva, tõingi endale „asu-
niku”, mille paruni pojaga ära jõi-
me. Sellisest elust sai mulle vil-
land. Plaanisin laevapeale mine-
kut. Koolivennad Edgar Kärner ja
Evald Tuulik olid juba meremehe
elukutse valinud. Kärneri isa oli
põline meremees, samuti vend
Harald.

1 939. a kevadel käisin Orjaku
sadamas end laevale kauple-
mas. Alaealisena pidi isiku-
tunnistuse (pass) saamiseks olema
vallavalitsuse tõend, et vanemad ei
tee takistusi merele minekuks. Isi-
kutunnistus oli vajalik laeva muns-
terrolli vormistamiseks. Mõjuva
põhjuseta alaealisele isikutunnis-
tust ei väljastatud. Isa selle tõendi
vallast sai ja mulle vormistati Ees-
ti Vabariigi isikutunnistus, mida
sel korral siiski vaja ei läinud. Käi-
sin tööl paar päeva siis loobusin.
Mind pandi kokaks, aga ma polnud
eluski sööki valmistanud.

Tangusupist kukkus puder välja
ja lõin „peoga”. Kapten väitis hil-
jem isale, et oleks võinud mind
madruseks panna, kui oleksin õel-
nud, et koka tööga toime ei tule.

Eks ma olin ikka laps, et ei julge-
nud kaptenile midagi öelda aga mis
laevakokk või madrus see 15 aas-
tane nublu ongi.

Jäin koduseks, abistades ma-
japidamistöödel ja kolasin
mööda mererandu korjates
linnu mune. Sel ajal oli hästi palju
kosklaid, vaeraid, parte, ristlinde.

Osa mune sai pesast ära toodud,
asendades neid puust treitud mu-

nadega või muna taolise kiviga.
Enamus mune jäi linnule haudumi-
seks. Kalda Priidu rääkis, et lind
oskab mune lugeda (ei mäleta enam
mis arvuni) kui on vähemaks jää-
nud, jätab pesa maha. Tean, et va-
res üle kahe lugeda ei oska, seda on
katsetatud.

Vene okupatsiooni ajal lin-
dude arv vähenes katast-
roofiliselt. Venelasele oli
üks utka kõik, kajakast saati põm-
mutati maha.

Angerjapüügiga teenisin sel ke-
vadel niipalju, et võisin elus esi-
mest korda Tallinna sõita. Sergole
kuuluv kaubalaev „Hansi” vedas
Saaremaalt ja Hiiumaalt kaupa Tal-
linna, võttes ühtlasi reisijaid pea-
le. Seekord kui mina sõitsin, oli laa-
dungiks Inglismaale eksporditavad
peekonsead. Sõit algas Orjakust,
edasi Triigi, Taaliku ja õhtuks oldi
Heltermaal. Järgnes öine sõit ja
hommikul sildus laev Tallinna sa-
damas. Onutütar oli mul sadamas
vastas. Puhkuse tõttu oli tal aega
piisavalt, et mulle pealinna vaata-
misväärsusi tutvustada.

Käisime Kadriorus, uudistasin
Russalkat, viibisime kinos, looma-
aias, Toompeal ronisime Pika Her-
manni torni imetledes Tallinna
panoraami. Snelli tiigi ääres lask-
sime end pildistada. Onu ostis en-
dale raadiovastuvõtja. Oma senise
dedektorvastuvõtja koos kahe paa-
ri kuuldeklappidega andis mulle.
Onu käest sain veel mitmesugu-
seid ajakirju nagu „Maret”, „Val-
latu magasin”, „Ajakiri Kõigile” jt.

Mitu päeva ma linnas olin ja kui-
das tagasi tulín, on vajunud unus-
tuse hõlma. Võin oletada, et tagasi-
sõit toimus samuti „Hansiga”.

Koju jõudes asusin kohe raadio
antenni paigaldama. Kinnitasime
selle päris kõrgele maja katusele.
Sel ajal pakkus erilist huvi kuulde-
mängude kuulamine. Olime ema-
ga käinud õpetaja Medri juures ja
naabris Toomingal kuulamas.
Nüüd tuli see kõik koju kätte, vahe
seisnes vaid selles, et tuli kasutada
kõrvaklappe.

Eesti raadiosaadete kuulda-
vus oli väga hea, rahuldavalt
kuulis ka Soome, Saksamaa
ja Venemaa saatjaid.

Ajalehtedest oli meil tellitud maakonnaleht „Lääne Elu” (Hiiumaa kuulus Läänemaa koosseisu) ja pisut vasakpoolse kallakuga „Rahva Sõna”. Mina tellisin ristsõna ajakirju „Ajude Gümnaastika” lahendades ajaviiteks ristsõnu. Onu Johannes toetas vapside liikumist ja luges nende häälekandjat „Võitlus”. Kaitseliitu ta ei kuulunud, kuid enda kaitseks püstoli ostis ja relvakandmise loa omas.

Seoses relvaga meenub üks juhtum Kassari jaanitulelt. Naiskodukaitse ja kaitseliit korraldasid võidupüha puhul alati jaanitule. Algul tehti tuld Hollandi

veski lähedal mäel, kus posti otsas põles tõrvatünn, hiljem sai lõkkeplatsiks mõisa varemeteesine väljak. Jaanikul peeti isamaalikke kõnesid, korraldati loteriisid naiskodukaitse ja kaitseliidu toetuseks.

1938. või 1939. a jaanilaupäeva õhtul kõneles skautmaster Ludvig Kärnen (Enu Ludvi).

Peol oli loomulikult ka „noka-stunud” perepoegi ja kaklejatena tuntud Verner Kuru, Verner Kask, Karl Kibus jt.

Keegi publiku hulgast hõikas „Türt ära mõlise”. Türt oli Enu meeste halvustav sõimusõna.

Sõna tähendust ma ei tea.

Rahva seas tekkis segadus, provotseeriti kaklust. Kuru Villem (Kaubi) kedagi jalutuskepiga nügis. Herbert Elmil oli käsi püksi taskus püstoli päästikul enesekaitseks mõeldud, kuid püstol läks tahtmatult lahti ja Ilmar Vahe Herberti vahetusläheduses sai jalast haavata.

Kaitseliidu ja Naiskodukaitse tegevus külaelus oli määrava tähtsusega. Peod, teeõhtud, loteriid, laagrid lõkkeõhtutega, mitmesuguste ringide tegevus, kõike seda organiseeris naiskodukaitse. Neil üritustel oli alati palju rahvast, sest Kassari rahvaarv ületas praeguse seisuga kolme-nelja kordselt.

Läheb järgmises lehes edasi

Emadepäev

Manivald Kuik

Kassari algkoolis oli tore plaan pühitseda igal aastal maikuu teisel pühapäeval emadepäeva. Kutsutud olid kõik emad ja kogu saare naispere endi lapsed. Koolijuhataja, õpetaja härra Loomets pidas avakõne, siis lapsed esinesid luuletuste ja lauludega. Ka minul tuli luuletus ette kanda 1. klassis.

Koolimajast siirduti Seltsimajja, seal lapsed mängisid lühinäidendit, tehti ringmänge, tantsiti ja lauldi. Ka minul tuli 2. klassis mängida varese osa, kes pidi laulma:

”Vaak, vaak vaga lind, kuused kuumavad ja põllupind. Vaak, vaak, kes ei tunneks sind, mustad silmad sul ja tore rind.” Seljas oli mul varesekostüüm. Teine laulumäng oli veel ja see oli jänesest ning see kõlas nii: ”Mokk lõhki ja pikad karvad, pikad karvad ja südi kõrvald, up-up-up-up.” Ise olin jänkukostüümis. Ükskord tehti, meile, suurematele lastele ekskursioon Hanikatsi laiu-le, et tutvuda sealse linnuriigi ja haruldase saarega, millel elasid kurtummad ja kasvas tamme hiis. Kunagi on seal isegi kõrts olnud. No, küll oli seal palju linde ja nen-

de poegi ning pesi - pesa pesas kinni. Ekskursioon oli ülihuvitav ja jättis linnuriigist väga meeldiva mulje.

Ära suutsid selle rikkuda ikka need poisid, Villi ja Evald Kärsemid. Nad tõid seal kaasa linnumune. Kui olime saarelt lahkunud, sõitis meile järgi tummade mootorpaat, seiskas meie paadi ja otsis läbi ning leidsid poiste taskutest linnumune. Munad võeti ära ja pahan-dust kui palju.

No need poisid olid ikka ühed, kus nad olid, seal nad lollusi ja tempe tegid. Mis neil küll p...s oli?

Kassari teedevõrk läbi aegade

Elmar Hollmann

Kassari saart Hiiumaaga ühendav Vaemla-Kassari-Luguse teelõik ei olnud Eesti Wabariigi ajal riigitee, vaid oli kohaliku tähtsusega teena Keina valla hooldada (1939. a Käina). Tegelik valla hooldus seisnes selles, et vastavalt talu suurusele määrati kindlaks teelõigu pikkus, mida taluomanik pidi korras hoidma. Võsa eemaldamine teepervelt, kruusa vedamine teele. Hooldatav teeosa oli tühistatud vaiadega, millel talu number. Näiteks A-146 oli Pärna teelõigu tähis. Teed olid sel ajal mõeldud hobutranspordile, seega äärmiselt kitsad.

Hiiumaa autod võis sõrmede peal üleslugeda. Uuskülas Roolil oli sõiduauto, aga ei mäleta, et see oleks kuigi palju sõitnud. Vahetevahel läbis Kassarist ühistu auto, mis tegeles talunikelt kanamunade kokkuostuga.

Heltermaa-Emmaste teelt Kassari suunduv teeristmik oli seal, kus praegu teelt mahasõit läheb villa-vabrikusse. Varem oli selles hoones Villmann Aleksanderile kuuluv kauplus ja veski.

Laisna sild oli niivõrd kitsas, et kui suvel hobuvankril heinakoo-rem peal, siis teine vanker sellest sillal mööduda ei saanud. Tuli oodata silla alguses koorma möödumist. Edasi kulges tee üle nende kün- gaste, mis praegu Vaemlast tulles jäävad vasakule. Sel ajal nimetati neid Laisna suur- ja vähemäeks. Teetrassi laius on seal praegugi nähtav.

Tagukülas Kärsna (Norgan Jüri) talu juurest kulges tee üle Lelulii-

va Männi talu kohalt mäe peale ja möödus põhja poolt Hollandi veski. Orjaku sadamast edasi läks teetrass piki mereranda (Orjaku silm) kuni Orjaku-Reigisaare vaheliste puitsildadeni (Orjaku trumm) neid oli kaks, mis võimaldasid vee läbivoolu merest Käina lahte.

Peale sõda Nõukogude võimu ajal võeti Vaemla-Kassari-Luguse teelõik riigile kuuluvate kohalike teede võrku. Seni hobutranspordile mõeldud tee rekonstrueeriti täies ulatuses, kusjuures oluliselt muudeti teetrassi. Trassi algus nihkus sadakond meetrit põhja poole seoses Heltermaa-Emmaste tee õgven- damisega.

Suur töö tehti ära Käina lahe ja Vaemla lahe vahelise raudkividest teetammi laiendamisega. Senine puitsilla osa asendati raudbetooniga. Ühtlasi õgvendati teed, minnes üle karjamaa, jättes senise Laisna mägedelt kulgeva tee vasakule.

Kärsna talu juures loobuti senisest teetrassist. Uus trass ehitati osaliselt seni kasutusel olnud kruusakarjääri teele, edasi aga ehitati uus trass, mis möödus Hollandi veski lounapoolt.

Orjaku sadamast suunati teetrass üle põldude jättes senise tee ja Orjaku mõisa hooned vasakule. Senistest Orjaku puitsildadest üks suleti, teine asendati raudbetooniga. Reigisaarest lääne poolt kaevati kanal marest Käina lahte. Ehitati betoonsild, mille lahepoolsele avale paigaldati siiber Käina lahe veetaseme reguleerimiseks. Kahesakümnendatel aastatel sai tee kogu ulatuses mustkatte.

Mahasõit teelt Säätetirbile sai pikemalt mustkatte, kui see tavaliselt mahasõitude puhul oli ette nähtud. Arvesse võeti tee liiklustihedus, mis oli suve korral tavalult suur.

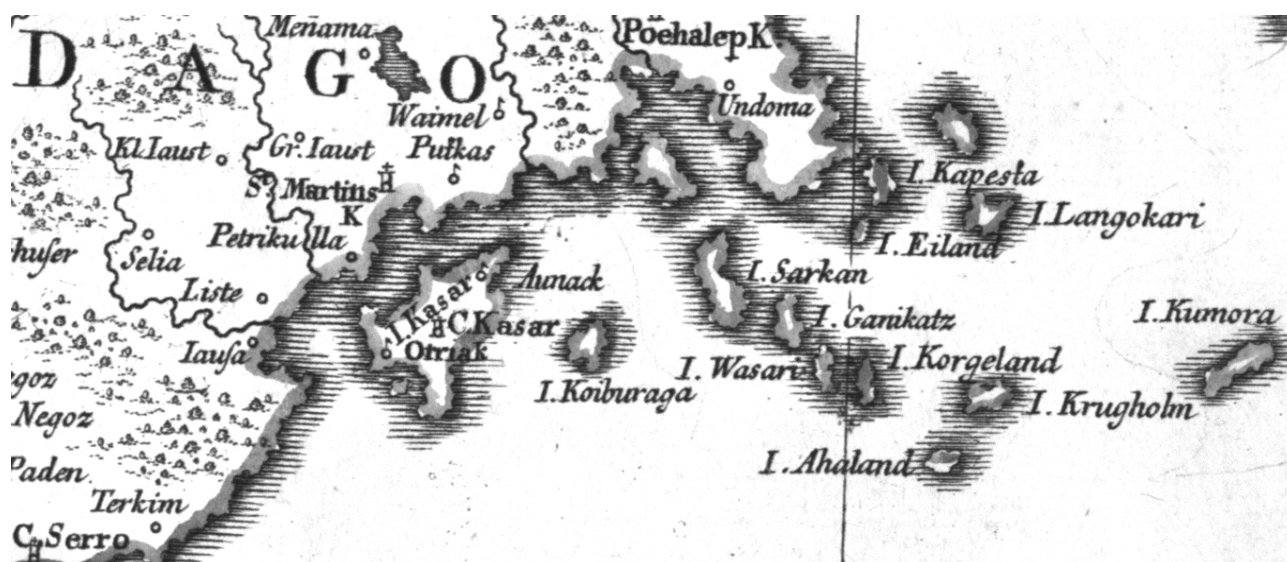
Plaanis oli Kassari sadama tee algusest lõpuni viia mustkatte alla, kuid taasiseseisvumine tõmbas sellele plaanile kriipsu peale. Tee-devalitsuse rahaline seis kukkus nii kokku, et vabariiklikel teedelgi ei saanud enam vajalikke töid teostada, kohalikest rääkimata. Kassari saare sisesed külavahe teed, mis olid kasutusel enne sõda on ka praegu olemas, kuid on mitmeid erinevusi. Vaemlast kassari tulles oli paremal esimene talu Steinberg Peetri oma, mille lähedalt kulges karjatee piki Käina lahe rannikut Uuskülas Kalda taluni. Tee oli sel ajal läbitav hobutranspordiga kuna Kassari loodus ei olnud siis nii metsik, kui see tänapäeval on. Teiseks ei teinud maaomanikud takistusi võõrkasutuse suhtes. Peamine nõue oli, et tee läbimisel saaksid kõik väravad korralikult suletud.

Uidukülasse suunduvad teed mööda oli samuti võimalus Uusküla sõita. Peale Sepa talu kulges karjatee Metsapeetri ja Simmuna puistude vahelt Matsepetri karjamaale, edasi Toominga talu lähedalt piki kiviaeda Sopi talu maa- deni välja. Seda teed kasutasid suvel iga päev Sepa ja Lao talud loomade karjamaale ajamiseks. nende talude karjamaad piirnesid Uuskülas Pärna, Kalda ja Sopi maa- dega.

Kassari- ja Uusküla talupidajate heinamaad olid Õunaku Liival. Suveperioodil kasutati võimalust Vesimaalt läbi mere sinna minekuks.

Kaasajal ehitatakse intensiivse liiklusega magistraalteede äärde jalakäijate ja jalgratturite teed. Aastail 1930-1935 oli jalgratas külas luksus. Ratas maksis 1600-1700

Neil aastateil osteti ka palju jalgrattaid, millest sai külas teine tähtis liiklusvahend hobutranspordi kõrval.

Selline näqi 1770. aasta kaardil välja Kassari ümbrus.

Kassarlased oma kodulävel

... just selline sai pealkiri ettevõtmisele, mille käigus tahame jäädvustada Kassari saare elanikud ühel kindlal ajalõigul oma kodulävel ja talletada need pildid järeltulivatele põlvedele.

Lävepakk tema argitähenduses on keelest kadumas-kasutatakse heal juhul uksepakku. Kuid laiemas tähenduses on ta millegi uue algus, midagi, mis eraldab meid meile veel tundmatust maailmast.

Nii mõtlesime ka meie ettevõtmisele nime pannes. Me ei tea, mis ootab meie saare inimesi ees, kuid pildile jäävad ka lävepakud. Nende taga on elatud elu ja jäetud jäljed.

Fotode tegemiseks lepib piltnik **juuni/juuli kuu jooksul** iga perega kokku sobiva aja. Kindlasti on raske saada pildile kokku kõiki leibkondlasi, kuid loodame kõige paremat.

Ühtlasi palume, et iga pere pildile jäädvustatud kõige vanem pere liige vastab järgmistele küsimustele:

1. Kuidas on Teie nimi, kaua ilmas elatud?
2. Kaua olete elanud Kassari saarel?
3. Kaua on olnud foto taustaks olev maja Teie koduks? Kuidas rahvasuus Teie elukohta kutsutakse?
4. Mida Te hindate Kassariga seoses kõige rohkem?

Teistelt fotole jääjatelt palume andmeid nime, vanuse ja suguluse kohta põhiküsitletuga.

Piltnikeks ootame kõiki, kes asja vastu huvi tunnevad. Koostööpartneriks on OÜ Pildikoda, kes pildid paberile paneb ja nendest aitab Kassari Rahvamajas näituse teha. Iga pere saab mälestuseks ühe pildi ka endale.

Kallid kaassaarlased! Soov Teist pilti teha võib tekitada vastakaid tundeid. Loodame, et saate tagasihoidlikkusest üle ja vaevata suks jäädvustame koos killukese Kassarimaa ajaloost- Meie aastal 2009.

Kassari Haridusselts

Mõttetalgud

Minu Eesti mõttetalgud toimusid 1. mail Kassari Rahvamajas.

Kassari Haridusseltsi eestvedaja Merike Niimann ennustas, et tõenäoliselt kujuneb saareelanike mõttetalgute peateemaks ta-kerdunud haldusreform. Mõttepäeva lõp-
pedes selgus, et haldusreform oli vaid pisi-ke killuke saare kuumadest teemadest.

Kuraditosin mõttekojalist lahkas valda-valt oma saare käega katsutavaid probleeme.

Südamelähedaseks teemaks osutus Kassari sääre saatus. Sealseid maaomanikke ja ka teisi saareelanikke häirib see, et kuigi on tegemist sihtkaitsevööndiga, vallutavad poolsaare suvel turistid, kelle metsiku telkimise ja lõkketegemise vastu pole kassarlastel kelleltki abi oodata.

Veel arutleti, kuidas vältida ääremaastumist, kuidas tähtsustada külasid, kuidas muuta haridussüsteem paindlikumaks.

Talgute lõpusirgel lahvatas mõttetaevas heleda leegina haridusseltsi maja saatuse küsimus. Selts on taastanud külamaja, täitnud selle asise sisuga, kuid ilma valla toeta maja käigus hoida ei õnnestu.

Talgujuhiks oli Tiit Tsarski Rakverest.

Urmas Lauri

Suvekassarlase Raivo Rüütli (paremal) juhendamisel käivad Hugo Raudsepa “Vedelvorsti” proovid. Osades: Evi Sadul (pildil), Triinu Schneider, Ulvi Uusoja, Sander Kopli, Mihkel Lindre, Priidu Tikk, Kalju Hülge (pildil vasakul).

TÄNU	TÄNU	TÄNU	TÄNU	TÄNU	TÄNU	TÄNU	TÄNU
------	------	------	------	------	------	------	------

Täname Teid, Aino Liig, Helme Kääramees, Eha Tüll, Hilja Põllo, Asta Hollmann, Kalju Kask, Olev Kopli, Eino Kae-vats, Magda ja Meinhard Elmi, Ruth Vaim, Ester Suurvärav, Illar Risti, Kalju Kallaste, Salme Uusoja, et olite nõus diktofoni rääkima.

Maie Ruuber, Salme Koor, Tiina Viisut, valve Mölder, Vilja Saar, Klarissa Kask, Helmi Rattus, Helgi Jõenurm, Maret Vähejaus, Hiivi-Liivi Mugamäe, Linda Tikk, et leidsite aega vanade tikandite väljaotsimiseks.

Heli Tuisk ja Merike Niimann

Hiiu/Kassari keele/murde kogujad:

Mari Liis Tammeleht, Annika Kääramees,

Loore Kääramees, Maarja Niimann,

Martin Zacek, Meelis Tamm

***** ***

***** ***

Täname Paluküla Hintsu talu perenaist Urve Vaherit, kes kinkis meie raamatu-kogule Aino Kallase raamatu "Armas-tuse vangid" (1952., Toronto).

Täname Teid, Helme Kääramees, Urve Kääramees, Kai Paes, Maie Vikerpuur,

TÄNU	TÄNU	TÄNU	TÄNU	TÄNU	TÄNU	TÄNU	TÄNU
------	------	------	------	------	------	------	------

TEATED	TEATED	TEATED	TEATED	TEATED	TEATED	TEATED	TEATED
--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

***** ***

Suveturg Mõisa Poe juu-res ootab kauplejaid.

vad iga kuu esimesel ree-del kl 19

nejaks ansambel "Apel-sin".

***** ***

***** ***

Raamatukogu avatud kolmapäeviti kl 10-18

Kassari jaanituli toimub 22. juunil kl 20, peasi-

Hiiu Folk Kassaris 16.-19. juulil.

***** ***

Avatud Internetipunkt avatud kokkuleppel tel 5083 642 Linda või 5263 168 Merike

***** ***

Kassari kabel avatud 1. juunist kuni 31. augustini N, R, L kl 11-16

Kontserdid sarjast "Kolm risti Kassari kohal" toimu-

MTÜ Kassari Haridusselts kuulutab välja stipen-diumikonkursi projekti "**Kassarlased oma ko-dulävel 2009**" jaoks vajalike fotode tegemiseks.

Stipendiumifond 10 000 krooni.

Eelistatud on harrastusfotograafid.

Täpsem info tel 5083 642, Linda Tikk

Taotlused esitada 20. maiks 2009 kirjalikult

MTÜ Kassari Haridusselts

Kassari

Käina vald

Hiiumaa 92111

TEATED	TEATED	TEATED	TEATED	TEATED	TEATED	TEATED	TEATED
--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

Ernst Enno

Mina

Ernst Enno

Igavesti vulisev oja olen ma,
igavesti igatsev laulja rändaja.

Kus on minu tunde vaiksed allikad
kuhu merre kustuma mõtted sõuavad?

Igavesti pärija helin rändan ma,
oja kahe vahuva, toitja haruga:

Ühes mure juttu loob kurba südame,
pimedus on kuningaks pandud kõigele!

Teises rõõm nii läiklevat sära hinge koob:
valgus, valgus vabadust kuldset ühes toob!

Rõõmu, mure vulisev oja olen ma,
kahest kokku igatsev laulja rändaja.

*Südamlikku
ja päikselist
emadepäeva!*

Välja andnud Kassari Haridusselts
Kontakttelefon 4697 222
Ilmub kaks korda aastas.

Kokku kirjutanud Inga Mikk ja Mariliis Tammeleht, kujundanud Urmas Lauri, fotod Heli Tuisk